

EDV. REINVALDT

JÕE- EHK VÄÄRISVÄHIST,
TEMA KASVATAMISEST,
PÜÜGIST JA KASUTAMISEST

KALANDUSKOJA VÄLJAANNE NR. 1
TALLINN, 1937

EDV. REINVALDT

JÕE- EHK VÄÄRISVÄHIST,
TEMA KASVATAMISEST,
PÜÜGIST JA KASUTAMISEST

995^r DOTS. HELENE LIIDEMA
RAAMATUKOGU

LOE ENK VÄÄRISVÄHIST
TENA KÄÄVÄTAMISEST
PÜÜGIST JA KÄSUTAMISEST

Trükikoda J. Roosileht & Ko Tallinnas, Lühike jalg 4.

i 33257528

2

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

217976

RAAMATUKOGU
TARTU ÜLICOOL

JÕE- EHK VÄÄRISVÄHIST TEMA KASVATAMISEST, PÜÜGIST JA KASUTAMISEST.

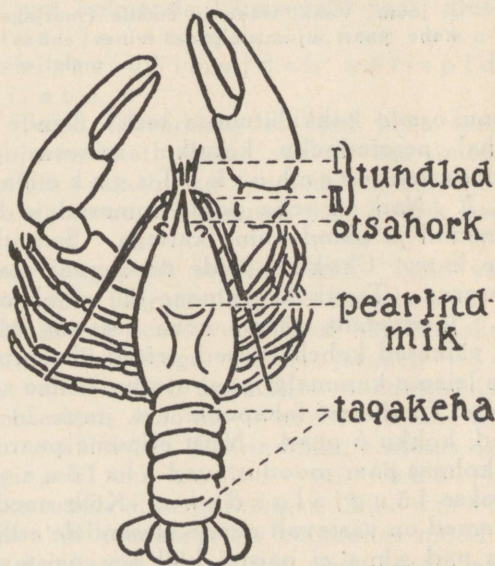
Meie kodumaa veekogude majandamisel võib mitmesuguste kalaliikide kõrval etendada väljapaistvat osa ka jõe- ehk väärisvähk, ladinakeelse nimetusega *Astacus astacus* (L).

Vähk on meil ammust ajast tuntud. Peab aga tähendada, et endiste aegadel on meil vähkide hulk olnud märksa suurem kui praegu. See on tingitud möödunud sajandi lõpul meil esinenud vähikatku tagajärgedest. Viimastel aastakümnetel vähendavad väärisvähi arvu silmatorkaval määral tööstuslikud ning teised roiskveed, maaparandused, alamõõduliste vähkide püük ja püük keelualjal.

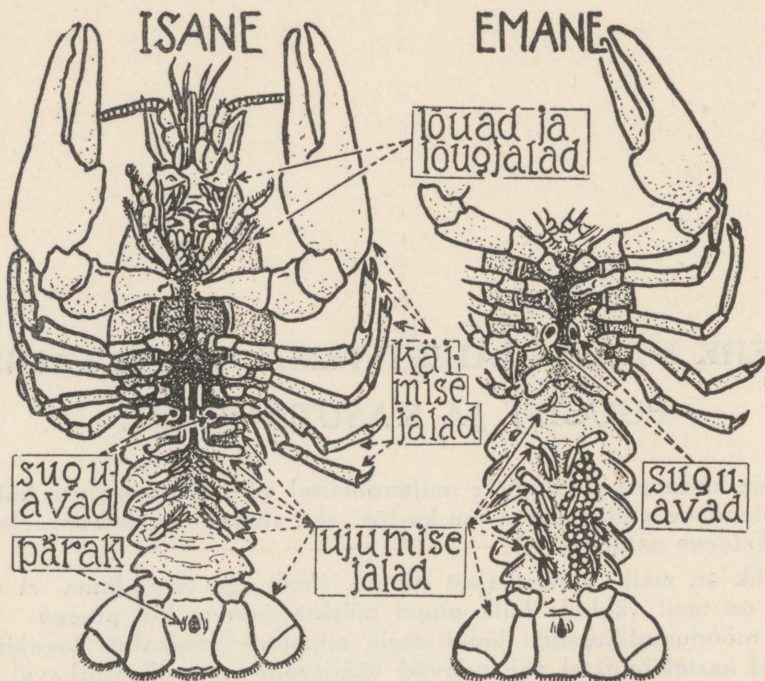
Kuna juba praegu nii mõnegi veekogu kasutamine on rajatud vähipüügile ja on palju neid veekogusid, kus vähkide kasvatamisega saaks kõige otstarbekohasemalt hankida sissetulekut, siis on aeg mõelda vähkide arvu suurendamisele ja nende ratsionaalsele kasutamisele. Tuleks vähke kasvatada, otstarbekohaselt püüda ja võimalikult tulutoovalt kasutada.

Kõige selle teostamine eeldab aga vähi ja ta elu-olu tundmist ja tutvumist vähikasvatusel, vähipüügil, alalhoidmisel, veol ning müügil senisaadud kogemustega. Selle võimaldamiseks kaasa aidata — on alljärgnevate ridade sihiks.

Vähi välistunnustest. Vähi keha katab paks ja kõva kestkoorik, mis vaid liigendi kohtadel on õhem ja painduv. Keha koosneb (vt. joon. 1) pearindmikust, tagakehast ja jäsemetest. Pearindmik on tekkinud pea ja

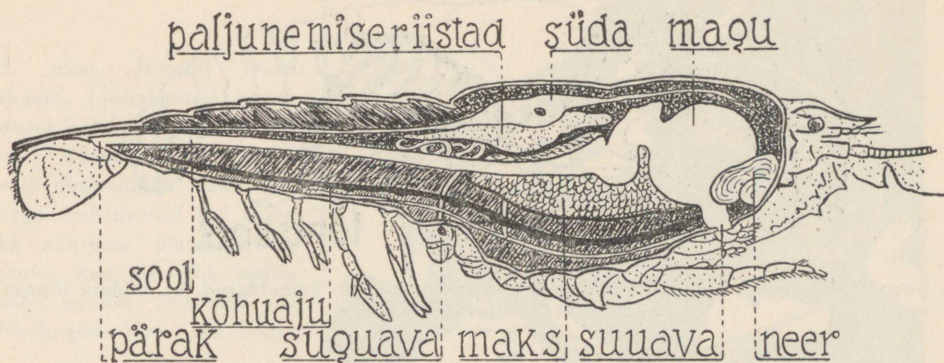
1. joon. Jõevähk pealtpoolt.

2. joon. Vähk, isane ja emane (marjaga) altpoolt. Silma paistab esimese kahe paari ujumisjalgade erinev ehitus j suguavade erinev asetus kummalgi sool.

rinna osade kokkuliitumise teel. Nende mõlema osa piirina leiame kukla kohal paarindmiku koorikul esineva põikvaio. Paarindmiku eesotsa moodustab otsahork. Tagakeha (lakk) on lülitatud. Lülide arv on 7. Nad on selja poolt kumerad ja kaetud kõva koorega, kõhu poolt lamedad ja paindumava kattega. Samuti on painduv tagakeha lülidevaheline kate. Üksikute lülide tagaservad katavad katusekivi viisi järgneva lüli eesserva. Tagakeha viimane lüli võtab osa sabauime moodustamisest.

Jäsemetena näeme keha eesotsas kaht paari tundlaid. Esimesed on väikesed kēheharulised, teised üheharulised ja pikad. Tundlate piirkonnas leiame kummalgi pool otsahorki ühe silma, mis asub liikuva varrekeses otsas. Tundlatest tahapoole (vt. joon. 2) asuvad suuava ümbritsevad jäsemed, kokku 6 paari. Neist esimene paar on — mälumislõuad, teine ja kolmas paar moodustavad alalõua. Ülejäänud 3 tagumist paari nimetatakse lõugjalgadeks. Kõik need lõuge ja lõugjalge moodustavad jäsemed on vastavalt nende ülesandele erilise ehitusega. Vähi pealt vaadeldes nad silma ei paista, küll aga paistavad viis järgnevat jäsemepaari — käimisejalad. Käimisejalgadest on esimene paar õige suur ja tugevate sõrgadega varustatud. Teised neli paari on palju nõrgemad. Neist on esimesed kaks paari väikeste sõrakestega otstel. Tahapoole järgnevad jäsemed asuvad tagakehal ning neid nimetatakse ujumisjalgadeks. Ujumisjalad ei paista silma vähi selja poolt vaadeldes. Neid on kokku kuus paari. Ehituselt pole nad ühesugused ning on kummalgi sool erinevad. Isastel vähkidel (vt. joon. 2) on esimesed kaks paari eriti tugevasti välja are-

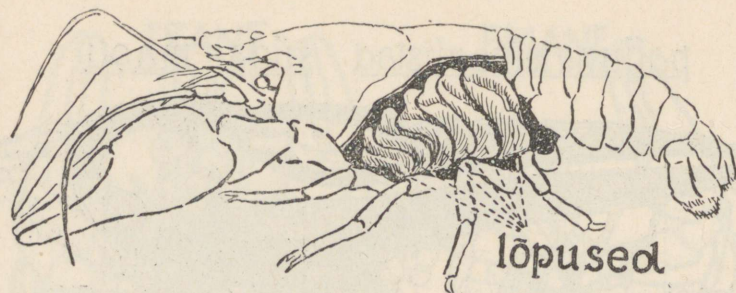
3. joon. Vähi seesmine ehitus (skemaatiliselt joonistatud).

nenud ning moodustavad otsaosas ettepoole sihitud pulgakesi. Emastel vähkindel on esimesed kaks ujumisjalapaari vastuoksaks nõrgemalt välja arenenud ning esimene paar võib puududa. Viimane ujumisjalapaar erineb täitsa teistest. Need jalad koosnevad kumbki kahest plaadist, mis ühes viimse tagakehaliliga moodustavad sabauime. — Avana nimetasime juba lõugade vahel asuvat suud. Pärak asub viimisel tagakehalilil, samuti kõhupoolisel küljel. Peale selle leiame samal küljel vähi suguavad, mis on paarilised. Isasel vähil asuvad suguavad viimase käimisejala aluse piirkonnas. Emase vähi suguavad leiame aga kolmanda käimisejala paari alusel. Suguavade erinev asetus ja esimese kahe paari ujumisjalgade erinev ehitus võimaldab välispidisel kindlaks teha vähi soo.

Vähi keha seesmine ehitus. Tuleb tähendada, et vähi keha katva kooriku kõvadus on tingitud lubjastumisest, keha värvus aga mitmesugustest värvainetest. Nende hulgas esineb ka punane. Kuna keetmisel lagunevad kõik värvained peale punase, siis muutub vähi koorik keetmisel punaseks.

Seesmistest elunditest nimetame kõigepealt seedimisriistu. Neid vaa-deldes (vt. joon. 3) näeme, et suuavale järgneb lühike söögitoru ja sellele võrdlemisi suur mao. Magu on seest varustatud hambataoliste moodustistega ning kaetud painduva koorikuga. Maole järgneb sool (mida näeme keedetud vähi lakas, vahel musta, ussitaolise moodustisena), mis lõpeb pärakuga. Soole lisandina esineb mao all — maks ja mao kõrval kaks sopikest, kus asetsevad nn. „vähikivid“. Pearindmiku eesotsas aga, suuavast ettepoole, asub kummalgi pool üks neer — nn. roheline nääre, mis avaneb samapoolse pika tundla aluse piirkonnas. Südamena esineb vähil otse pearindmiku kooriku all kuuenurgeline kotitaoline moodustis. Südamel all asetsevad paljunemisriistad, mis, nagu teada, avanevad isasel vähil viimse, emasel kolmanda käimisejala paari aluse kohal. Ergukavana leiame vähil kõhuaju. Külgedel pearindmiku kilbi all kummalgi pool asuvad lõpuskoobastes vähi hingamisriistad — lõpused (vt. joon. 4).

Toitmine. Värisvähi toiduks on loomalsed kui ka taimelised ained. Vanemas eas eelistab ta nähtavasti loomalist toitu, kuna vähipojad toituvad vetikatest ja mitmesugustest taimeosadest. Eriti otsitud on veetaimede peh-

4. joon. Vähk isane (Saadjärvest). Osa pearindmikust on eemaldatud, et näidata lõpuskoopas asetsevaid lõpuseid.

med pungad ja kasvud. Nagu selgus Saadjärve ja Pühajärve vähkide kunstlikul toitmisel akvaariumis, on täiskasvanud vähil eelistatavamaid taimelisi toite värsked noored herved ühes kaunadega, magusad pirnid ja porgandid. Väiksema isuga söödi kartuleid, kapsalehti, kõrvitsat, kaale ja peete, mida kõike anti keetmatult. Looduslikus keskkonnas söövad vähid pungade ja kasvude kõrval kahtlemata ka mitmesuguste veetaimede juureosi. Õige mitmekesine on vähi loomaline toit. Limuliste, putukate ja nende tõukude kõrval sööb ta meelsasti usse, eriti vihmusse, konne ja kalu. Kala on eriti eelistatud toite ning mitmesugustest kalaliikidest nähtavasti särg lemmiktoiduks. Ei pea paika väide, nagu eelistaks vähk rikkiläinud liha. Kui püügil on haiseva lihaga saavutatud paremaid tagajärgi kui värske söödaga, siis tuleb seda seletada arvatavasti sellega, et hais suudab vees kiiremini ja laiemalt levida ning seetõttu suuremal hulgal vähke juurde meelitada. Loomalise toiduna vähk, eriti isane, sööb ka omasuguseid. Sellega hävib eriti palju vähipoegi.

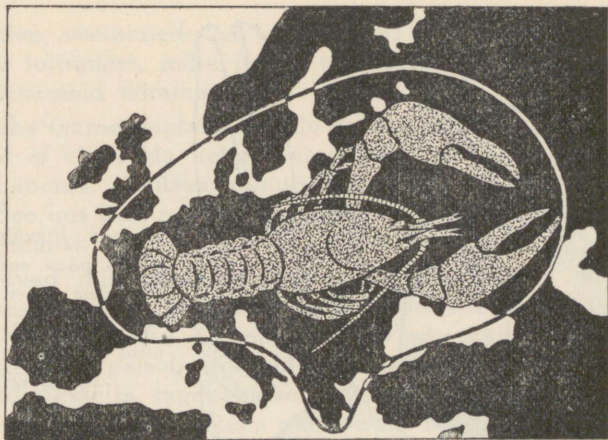
Toitu haarab vähk kõigepealt oma suurte sõrgadega. Sealt läheb toit järgmiste, sõrkestega varustatud käimisjalgade kätte, kus võib toimuda toidu tükeldamine. Need jalad annavad toidu üle lõugjalgadele, kust toit läheb lõugade vahele peenendamiseks ning sealt suu kaudu söögitorusse. Söögitorust satub toit makku, kus jätkub toidu peenendamine juba nimetatud hambataoliste moodustiste abil. Maost satub nüüd juba täitsa peenendatud toit soolde, mille keskossa avanevad maksakäigud. Toiduosad, mis ei peennendu, heidetakse suu kaudu välja.

Hingamine. Vähi hingamine toimub lõpuste abil. Lõpuseid on arvult üle 32. Need asetsevad, nagu juba teada, keha külgedel pearindmiku kooriku poolt moodustatud koobastes. Lõpuskoopad on allapoole suletud, nii et vaid ette ja taha jäävad pilutaolised avad. Nende avade kaudu toimub lõpuste varustamine värske veega. Nimelt uhuvad tagumisel lõupaaril leiduvad lisandid äratarvitatud vee lõpuskoobaste esimese pilu kaudu välja ning asemele tuleb värske vesi tagumise pilu kaudu.

Vereringvool. Hingamisel rikastub lõpustes leiduv veri hapnikuga ning valgub siit sisikonna vahelt läbi südamesse. Südamel kokkutõmbumise teel pressitakse veri soonte kaudu kehakudede vahele laiali, kus ta vabaneb hapnikust. Sealt koguneb veri uuesti lõpustesse ning algab uus ringvool.

Vähi meeltest. Vähi meeleeelunditest nimetasime juba kummalgi pool otsahorki asetsevaid silmi. Silmade abil eritleb vähk niihästi valgust kui ka värvusi. Kuulmiselundit vähil seni ei tunta. Haistmiselundina leidub vähil esimese tundlapaari välisgarul asetsevaid erilisi haistmiskarvakesi. Tasa-

5. joon. Jõevähi leviku skeem. (Joonistatud kirjanduses leiduvate andmete põhjal.) Kujutab jõevähi levikut vaid üldjoontes, kuna joo- ñega ümbritsetud alal leidub ka suurema ulatusega rajoon, kus jõe- ehk väärivähk puudub. See käib eriti Nõukogude-Vene ala kohta.

kaaeluend asetseb vähil esimese tundlapaari aluslülil. Vähi maitsmiselundi kohta ei ole midagi kindlamat teada.

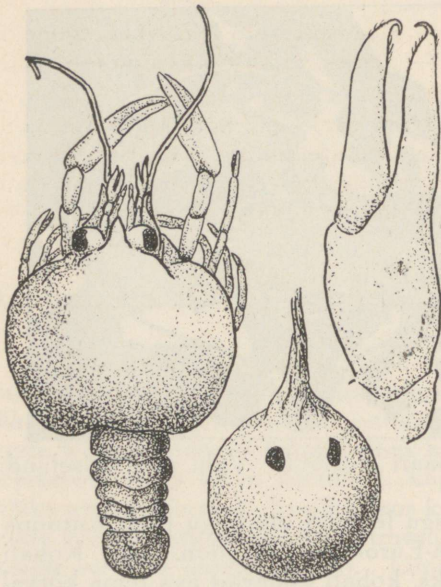
Levik. Jõe- ehk väärivähk on praegu levinud üle kogu Kesk-Euroopa ja esineb kohati ka Põhja-, Lõuna- ja Ida-Euroopas (vt. joon. 5.). Kohati on ta oma perekonna ainukeseks esindajaks, kohati esinevad aga tema kõrval ka teised liigid.

Neist teistest vähiliikidest omab meie seisukohalt kõige suuremat tähtsust nn. vene vähk, ladinakeelse nimetusega *Astacus leptodactylus*. See on Ida-Euroopast tungimas lääne ja loode poole ning esineb praegu juba Euroopa Venemaal suurtel aladel kõrvti väärivähiga. Vene vähi esinemise kohta meil pole praegu midagi teada. On aga võimalik, et ta oma edasitungil lähemal ajal ka meieni jõuab.

Elupaik. Vähi elupaigaks võivad olla väga mitmesugused veekogud, kui need aga vee ja põhja omaduste poolest vähile sobivad. Peale selle peab neil leiduma küllaldaselt määralt vastavat toitu ning vastavaid pelgupaike või võimalusi neid ehitada. Niisugustes tingimustes võib vähk püsida samahästi järvedes ja tiikides kui ka jõgedes, ojades, kraavides jne., kui aga talvel tekkiva jää alla jääb nii palju vaba vett, kui vähk tarvitab talvitamisel. Suuremates jõgedes ja sügavamates järvedes vastab vähi elunõuetele kõige rohkem rannavöö, eriti seal, kus esineb järsk kallas tahedama põhjaga. Siin vähk ehitab endale paarikümne sentimeetri pikkusi urkaid. Pelgupaigaks võivad aga olla ka kaldal kasvavate puude ja põõsaste juurte all leiduvad koopad ning uppunud kändude ja puude alused. Üldse võivad kõne alla tulla merglise ja savise põhjaga veekogud, kuid ka turvas on põhjamaterjalina vastuvõetav.

Veekogu põhja iseloomu kõrval pole ka tähtsusetu voolavates veekogudes veejooksu kiirus. Liiga käredu vooluga vesi ei sobi vähile. Peale selle tuleb tähendada, et vähk nõuab võrdlemisi hapnikurikast, puhast, keskmise soojusega vett. Vee soojus üle 25° on talle kahjulik, samuti ei edene ta ka jahedas vees. Sobivas veekogus jääb vähk paigale, sooritamata suuremaid rände. Päeva ajal hoidub ta oma urkas peidus peaga ava poole. Selles asendis kaitseb ta end sissetungijate vastu oma võimsate sõrgadega.

Liikumine. Vähi põlgab eredamat päevalgust ning käib toitu otsimas harilikult vaid ööseti. Sellejuures liigub ta veekogu põhja mööda käimisjalgadel, hoides sõrad ülespoole. Hädahoju eest põgenemisel liigub vähk ujudes tagakeha liigutuste abil kaares tagasipoole. Teissuguseks ujumiseks vähk pole võimeline.

6. joon. Jõevähi vastkoorunud poeg ja marjatera päev enne koorumist. (Mõlemad Karujärvest, Tartum. Umb. 6,5 korda suurendatult.) Kõrval sama vähipoja sõrg, tugevamini suurendatult. Marjatera kestast paisuvad selgesti läbi loote silmad.

Paljunemine. Suguküpseks saanud vähid koevad sügisel, meil (nähtavasti) harilikult novembrikuu algul. Sel ajal lahkuvad isased vähid oma peidurkast ja neid on näha isegi päeval liikumas veekogu põhjas, kus toimub paarimine. Mõni aeg (paar päeva või mõni nädal) peale paarimist heidab emane vähk kuni 300 (keskmiselt 60—120) marjatera tagakehast moodustatud öönsusesse.

Mõned uurijad tõendavad, et marja viljastamine toimub alles marjaheitmise juures ja nimelt seemnerakkudega, mis paarimisel isase vähi poolt kinnitatakse emase vähi kõhupoolse küljele. Teiste uurijate järgi toimub marja viljastamine juba enne marjaheitmist.

Tagakeha öönsuses kleepuvad marjaterad kobaratena ujumisjalgade külge ning jäävad sellesse veega täidetud hautamisruumi kogu arenemisajaks. Arenemine kestab umbes 6—7 kuud. Selle aja jooksul vähk, liigutades alatasa ujumisjalgu, uhub marjateradele värsket vett, varustades nii viimaseid pidevalt hapnikuga. Selle pika arenemisaja jooksul hävib mitmesuguste mõjutuste tagajärjel osa marjast, nii et kooruvate poegade arv on harilikult vaid pool marjaterade hulgast.

Vähipoegadest. Marjast vastkoorunud vähipoegade pikkus on umbes 8,5 mm ja nad erinevad kujult tunduvalt vanemast vähist (vt. joon. 6). Pearindmik on suhteliselt suur ja kumer. Sõrad on kitsad ning otstel varustatud sissepoole käänatud konksudega. Soo eristamine selles vanuses välistunnuste järele osutub võimatuks. Peale vabanemist marjast kinnituvad vähipojad sõrgade abil emavähi ujumisjalgade külge ning hukkuvad juhul, kui nad sealt enneaegu lahti pääsevad. Selles olekus vähipojad toituvad marjast kaasa saadud rebutagavaradest.

Umbes nädala või poolteise pärast peale koorumist hakkavad pojad, siis juba üle sentimeetri pikad, iseseisvalt ringi liikuma. Hädaoahu puhul põgenevad nad aga esialgu veel ema laka alla peitu. Pikkamisi pojad lahkuvad ema juurest, asudes elama iseseisvalt, enamasti madalamas vees ning

tarvitades pelgupaigana kive, veetaimede osi ja teisi vees leiduvaid esemeid. Nüüd toimub ka iseseisev toitumine, mille juures tarvitatakse esimese paari aasta jooksul peamiselt õrnemaid taimeosi.

Kestumine. Nagu juba teame, ümbritseb vähi keha harilikult kõva koorik. Kuna niisugune kest ei võimalda keha suurenemist, siis peab kasvav vähk temast aeg-ajalt vabanema. Selleks toimub kestumine, misjuures vana koorik asendub uuega. See uus kest on alguses pehme ja painduv ning võimaldab seega keha suurenemist.

Kestumise eel toimuvad mitmesugused muutused vähi kehas. Kummalgi pool maost tekib aegsasti paar peamiselt lupja sisaldavat kettakujulist kehakest — „vähikivi“. Kooriku all teatud sügavuses tekib uus kest. Uue ja vana kesta vaheline kude paisub, muutudes limaseks vahekihiks. Veri valgub jäsemetest pearindmikku ja tagakehasse. Sellega jäsemete lihased tõmbuvad kokku ning pearindmik ja tagakeha paisuvad. Siis lõhkeb koorik pearindmiku ja tagakeha vahelisel liigenduskohal selja poolt. Sellega tekkinud prao kaudu vähk ronib pikkamisi vanast kestast välja: kõigepealt eeskehaga, tõmmates jäsemed suure vaevaga nende tuppelist välja. Siis toimub ka tagakeha väljatõmbamine vanast kestast. Kestumistoimetused võivad jätkuda kuni ööpäev. Sellejuures võib juhtuda, et mõni jäse rebeneb; see kasvab siis mõne aja pärast uuesti otsa. Peale kestumist on vähk võimetu ennast kaitsema kui ka toitma. Selles olekus poeb ta peitu.

Välimise kestumise kõrval toimub ka mao ja soole katte uuendamine. Sellejuures vabanevad „vähikivid“; nad lahustuvad maos ja neis leiduv lubi tarvitatakse nähtavasti ära uue kesta moodustamisel. Kestumine võib toimuda mitu korda suve jooksul. Selle sagedus sõltub peamiselt vähi vanusest, osalt ka soost, peale selle aga veel toidu rohkusest veekogus, vee temperatuurist ja mitmesugustest teistest elutingimustest. Vähipojad kestuvad esimese suve jooksul 6 korda, esimene kord umbes 10 päeva peale marjast koorumist. Teise ja kolmanda suve jooksul toimub kestumine harilikult 4—5 korda. Sellest eest alates kestuvad emased vähid 1 kord, peale hautamistegevuse lõppu juuni lõpul kuni juuli esimesel poolel, isased 2 korda suve jooksul, nimelt juuni lõpul kuni juuli algul ning augusti-septembrikuus.

Vähi kasv. Kuna vähi keha suurenemine võib toimuda vaid kooskõlas kestumisega, siis toimub keha pikkuse juurdekasv ka järkude kaupa ja ajavahemikus, kus uus kest on veel küllalt veniv, see tähendab 8—10 päeva jooksul; kaaluline juurdekasv seevastu toimub pidevamalt. Kasvukiirus sõltub muidugi peamiselt elutingimustest, eriti toitlusoludest ja vee temperatuurist. Sobivas veekogus võib vähk võrdlemisi kiiresti kasvada. Peale marjast koorumist vaevalt 1 sm pikkune vähipoeg saab sügiseks umbes 2 sm pikaks. *) Teisel suvel võib pikkus olla 7 sm, kolmandal suvel 9 ja neljandal suvel 10 sm. Neljandast suvest alates hakkavad isased vähid emastest kiiremini kasvama, mis käib niihästi suuruse kui ka kaalu kohta. Kuueandal suvel võivad vähid kuni 15 sm pikaks kasvada. Oletatakse, et vähid võivad kuni 20 a. vanuseks saada ja kasvada 20—25 sm pikaks. Sigitusvõimeliseks saavad vähid harilikult — emased kolmandal, isased neljandal sügisel. Seejuures võib emavähkide pikkus olla, sõltudes veekogu omadustest — 6,5 kuni 8,5 sm.

*) Vähi pikkust mõõdetakse otsahorgi tipust kuni sabauime tagaservani, väljaarutatud tagakeha (laka) juures.

Vähi vaenlased ja haigused. Vähi vaenlastena tuntakse mitmesuguseid loomi. Vähimarjale ja -pogadele on ohtlikud kirpvähk, mitmesugused putukatõugud ja suurem arv kalaliike; täiskasvanud vähile — kaladest peamiselt luts, ahven, havi, angerjas; lindudest eriti pardid; imetajatest loomadest saarmas.

Kuid kõik need vaenlased harilikult ei suuda paremates veekogudes vähkide arvu tunduvalt vähendada. Teisiti on asi mitmesuguste parasiitidega ja haigustega. Väliselt parasiteerivad vähil mitu kaaniliiki. Neist on ohtlikumad need, kes esinevad lõpustel. Siseparasiitidest tungivad mõned imiussi liigid vähi lihastesse ja sooletorus esinevad oherdlased.

Need parasiidid võivad suurearvulisel esinemisel vähi suremisi esile kutsuda, eriti seal, kus vähke hoitakse suuremal arvul tihedamalt koos, nagu hoiutiikides või sumpades.

Veel ohtlikumaks kui ülalnimetatud parasiidid osutuvad vähile teatud hallitusseened ja mitmesugused pisilased. Üks hallitusseen (*Oidium astaci*) tekitab nn. lapihaigust. Seejuures tekivad vähi koorikul teatud laigud, mille ulatuses koorik on hallitusseene mõjul lagunemas ja pudevaks muutumas. Esinedes jäsematel, põhjustab see haigus viimaste äralangemist. Lapihaigus on teatud määrani nakkav ning võib lõppeda surmaga. See haigus on Eestis tuntud juba ligi 40 aastat. Ta on pikkamisi hävitanud nii mõnegi veekogu (näit. Keila jõe) vähid ja esineb praegu ülekogu maa suuremal või väiksemal määral.

Elmisest haigusest palju kardetavam on teine hallitusseenest (*Aphanomyces astaci*) põhjustatud vähkide haigus, nimelt nn. vähikatku. Vähi katku on võimata avastada haigestunud vähi välistunnuste järgi, sest nimetatud seen esineb algul vaid jäsemete ja tagakeha liigenduskohtade katteis, levib siis ergukavale, millega põhjustab vähi surma, ja alles peale vähi surma moodustab, peamiselt liigenduskohtade välispinnal, väliselt nähtavaid hallitusseeni iseloomustavaid katteid. Vähi katku saab haigestunud vähi juures avastada kas mikroskoobi abil või vähi omapärase käitumise järgi. Haigestunud vähid käivad kangestunud jalgadel, kaotavad lõpuks edasiliikumisevõime, jäävad selili lamama ning surevad umbes 8 päeva pärast haigestumist. Vähi katk on äärmiselt nakkav. Edasikandjateks on vesi (eriti voolav vesi päri voolu), inimesed (paigutades haigestunud vähki katkuvabadesse veekogudesse; viies mitmesuguseid esemeid, eriti püüniseid) ja sumpe puhastamatult veekogudest, kus esineb vähikatku, teistesse veekogudesse; tarvitades veol katkuhaigete vähkide transpordiks tarvitatud kaste ja visates transpordil katku surnud vähke haigusvabadesse veekogudesse või nende kaldale). Peale selle levitavad vähikatku vähid ise külgemisel, vähi sööjad loomad oma väljaheidetega või kandes haigeid vähke laiali, ja lõpuks mitmesugused veeloomad kulgedes ühest veekogust teise. Vähi katk möllas Eesti pinnal möödunud sajandi lõpul, alates 1896. a. peamiselt lõunaosas. Mõne aasta jooksul hävisid suurte veekogulade vähistikud, nii et 40 a. jooksul pole korda läinud selle haiguse läbi tekkinud lünki täita. Tuleb oletada, et vähikatku võib praegugi veel esineda Eestis, hävitades siin-seal lühikese aja jooksul mõne veekogu vähid.

Kõikide haiguste tekkimist soodustab vähkide elutingimuste muutumine halvemaks. See toimub eriti vee rüvetamisel mitmesuguste tehaste ja tööstuste roiskvete läbi, aga ka metsamaterjalide parvetamine, järvede veepinna

alandamine ja jõgede õgvendamised ja süvendamised mõjuvad kahjulikult selles mõttes.

Vähikasvatus looduslikkudes veekogudes. Asudes vähkide kasvatamisele looduslikus veekogus — jões, ojas või järves, võib esineda kaks võimalust, nimelt: kasutamisele võetav veekogu võib juba sisaldada vähke või neid tuleb alles kasvatamiseks sinna paigutada.

Veekogus, kus juba leidub vähke, tuleb peamiselt kahte sihti silmas pidades: esiteks — kohandada vähkidele elutingimusi, muutes otstarbekohasel viisil keskkonda, ja teiseks — soodustada vähkide arvu suurenemist. Vähi elupaiga kirjeldamisel nimetati juba neid tingimusi, mis vastavad veekogu omaduste poolest vähi elunõuetele. Nüüd seisame küsimuse ees, kuidas neid tingimusi meil kasutada olevas veekogus parandada. Kõigepealt peavad muidugi vee omadused võimalikult täiuslikumalt vastama nõuetele. Kui veekogusse valguvad roiskveed, tuleb katsuda kõigepealt neid vältida. Samuti kanname hoolt selle eest, et veekogus ei toimuks linade leotamist ega ei sa- tuks sinna saepuru ega muud mustust. Kui on karta talvel hapniku puudust jää all, siis katsume soetada vee läbijooksu. On kõik tehtud vee omaduste parandamise ja hea vee säilitamise asjus, siis pöörame tähelepanu vähkide pelgupaikade juurdesoetamisele. Selleks paneme veekogu põhja, eriti ranna- vöös, kuid ka mujale, kus vee sügavus ei ületa 2—3 m, esemeid, milledes või millede all vähid võivad varju leida. Kõne alla võivad tulla katusekivid, kuivatamistorud, aokimbud jne. Kuna vähk põlgab eredat valgust, siis osu- tub otstarbekohaseks ka puude ja põõsaste istutamine veekogu kaldale, seda enam, et sellega tekib juurde ka pelgupaike juurtealuste urgaste näol. Olles muretsenud nõnda nõutavaid elutingimusi, võib sellele mõelda, kuidas suu- rendada vähkide arvu. Seda võiks muidugi kõige lihtsamalt teostada, tuues vähke oma veekogu jaoks mujalt. Kuid see on teatud riskiga seotud ning peaks sellepärast jääma kõige viimaseks abinõuks. Selle vastu on otstarbe- kohasem oma tähelepanu pöörata kõigepealt teguritele, mis mõjuvad ka kõige paremate elutingimustes vähendavalt vähkide arvule. Niisugused on vähi vaenlased ja haigused. Vaenlastest omavad suuremat tähtsust juba kord nimetatud kalaliigid — luts, havi, ahven ja angerjas, lindudest pardid ja imetajatest loomadest saarmas. Nimetatud vaenlaste eemaldamine või vähemalt nende arvu piiramine osutub mõeldavaks. Teisiti on lugu paha- tihti teiste kahjuritega, madalamate loomade ja taimorganismidega, kes kas- vaid parasiteerivad vähkidel või tekitavad mitmesuguseid haigusi. Võitlu- ses nende vastu oleme enamasti võimetud, kuna nende hävitamine võib toi- muda vaid ühes vähkide hävitamisega. Eriti võitluses haigustega läheb pa- remal juhul ikkagi vaid korda taudi levimisele piiri panna. Kuid peab tä- hendama, et looduslikus veekogus, mille puhtuse eest vähegi hoolt kantakse, pole harilikult karta, et kahjuritest-parasiitidest mõni ülevõimu saaks. Samuti on ka enamasti vähkide haigustega. Vaid vähikatku puhkemise korral tuleb peaaegu alati arvestada kogu vähistiku hävimisega ka kõige paremate elu- tingimustega veekogus. Kuid teatud ettevaatuse juures võime mõnel juhul katku, rääkimata teistest haigustest, oma veekogust eemal hoida. Nimelt sel- lega, et ei paiguta oma veekogusse tundmata veekogudest toodud vähke ega tarvita oma veekogus mujalt toodud puhastamata esemeid, nagu kala- ja vähipüünieid, sumpe, paate jne. Muidugi aitab kõik see vaid siis, kui vee- kogu on niivõrd kinnine, et sinna ei satu vett ega loomi naaberveekogudest, kus esinevad haigused. Mingisuguse, ükskõik missuguse haiguse puhkemisel

tuleb kõigepealt katsuda kindlaks teha selle liik, kuna tundes haigust on mõnikord võimalik leida selle tekkimise põhjusi. Haiguse kindlaksmääramiseks tuleb viivitamata pöörata asjatundja isiku või asutise poole. Surnud vähid tuleb kohe veekogust eemaldada ja ära põletada.

Vähkide arvu suurenemisele aitab kaasa ka otstarbekohane püük. Tuleb hoiduda marjaga emaste vähkide kui ka väikeste vähkide väljapüüdmisest. Kuid pole otstarbekohane veekogusse jätta ka erakordselt suuri vähke, sest nagu teame, söövad vähid üksteist ja iga vähk on selles mõttes temast väiksemale ohtlik. Kuna vähkide sigivusvõime vanemas eas väheneb, siis on ka majanduslikult igal juhul põhjendatud erakordselt suurte vähkide eemaldamine veekogust.

Kasvatades vähke looduslikus veekogus tuleb erilist tähelepanu pöörata poegade kaitsele. Selleks võib tihedama taimestikuga veekogu osi ümbritseda traatvõrguga ning sinna paigutada marjaga vähke enne poegade koorumist. Siin saavad pojad, kaitstult vaenlase eest, mõni aeg areneda ning lastakse siis juba vastupidavamatena vabaks. — Suurendades kirjeldatud viisil vähkide arvu tuleb aga silmas pidada, et vähkidele jätkuks veekogus toitu. Toidu rohkuse asjus saame harilikult otsustada jälgides vähkide kasvu. Ka sel alal saame harilikult nii mõnda ära teha, muutes veekogus nõuetele vastavalt ka nende loomade ja taimede elutingimusi, mis on vähkidele toiduks. Peale selle võime aga ka teostada vähkide kunstlikku toitmist. Toiduna võivad kõne alla tulla taimelistest ainetest mitmesugused teravilja-, aedviljaliigid ja köögijätted (soolamata), loomalistest — kala (ka merekala), konnad (nülitud), loomaliha, hobuseliha, tapamajajätted, kohupiim jne. Kõik ained peavad olema värsked, äärmisel juhul keedetud. Toita tuleb vaid soojal aastaajal, paigutades toidu veekogudesse teatud kohtades, kuid ainult niipalju, kui vähid jõuavad seda ööpäeva jooksul ära süüa. Teravilja puhul võiks seda olla umbes 1 kg iga 5000 vähi kohta.

Asudes vähikasvatuse teostamisele veekogus, kus vähki üldse ei leidu, või kus esineb vaid mõni üksik, tuleb muidugi vähke väljastpoolt muretseda. Enne seda peab aga kindlaks tegema, kas antud veekogu vähkide kasvatamiseks on küllalt sobiv. Tarbe korral võib temas, kui olukord lubab, vajalike parandusi ette võtta. Veekogu omaduste hindamisel tuleb ka selgitada, kas kunagi varem on temas vähke elutsenud ja missugustel põhjustel nad sealt kadunud ning kunas. Veekogusid, kus enne suuremal arvul on vähke esinenud, võib enamasti soovitada kasutada vähkide kasvatamiseks, kui veekogus pole vahepeal muudatusi toimunud. Vaid siis tuleb olla ettevaatlik, kui vähid kadusid veekogust äkki ja oletada võib, et selle põhjuseks on olnud katk. Kuipalju aja möödudes niisugusesse veekogusse võib uuesti paigutada vähki, on senini lahendamata küsimus. Võib arvata, et harilikult 5—6 aastast jätkub. On võimalik selle küsimuse selgitamiseks toimetada katseid, paigutades kahtlases veekogus vähke esialgu sumpadesse.

Osutub veekogu sobivaks vähkide kasvatamiseks, asume suguvähkide muretsemisele. Seejuures olgu maksvad järgmised põhimõtted: Kasvatatav vähk olgu ainult väärivähk. Suguvähkidenä võetagu ainult terveid, vigastamata vähke veekogust, kus vähid kiiresti kasvavad ja kus ei esine haigusi. Suguvähke võetagu võimalikult lähedusest, et vältida pikemat vedu, ja veekogust, mis vee omaduste poolest sarnaneb paigutamiseks ettenähtud veekogu omadustega, tähendab: jõe jaoks jõest ja järve jaoks järvest. K u

nagi ärgu võetagu tundmatu päritoluga vähke vähi-
kauplejalt.

Vähkide paigutamine veekogusse toimub harilikult kas kevadel (aprill-
is — mais) või sügisel (oktoobris). Seejuures tuleb eelistada signemisevõ-
melisi, tähendab 7—9 sm pikkusi vähke. Suuremaid pole soovitatav selleks
kasutada. Kevadisel paigutamisel võetagu võimalikult vaid marjaga emaseid,
lisades neile juurde isaseid alles sügisel. Kui ollakse sunnitud kevadel
paigutama ilma marjata emaseid vähke, siis lisatagu neile umbes nädal hiljem
isaseid, nii et emaste arv ületaks isaste arvu kahekordselt. Sügisel paigu-
tamisel tuleb samas arvulises vahekorras panna mõlemast soost suguküpsid
vähke. Ka sel korral lastakse isased vähid umbes nädal hiljem sisse, et nõr-
gemad emased leiaksid aega pelgupaiga leidmiseks. — Paigutamiseks mää-
ratud vähkide veol tuleb tugevamad isased eraldada nõrgematest emastest,
kuna viimased saavad muidu isastelt kannatada; see on eriti tähtis siis, kui
emased on marjaga. Enne paigutamist tuleb vähke hoida 2 nädalat sumbas
(kuid mitte samas veekogus), et kontrollida nende tervislikku seisukorda.
Seejuures täitsa terveiks ja vigastamatuiks osutunud vähke võib paigutada
veekogusse, surnud tuleb aga ära põletada.

Vähkide paigutamisel veekogusse tuleb arvestada järgmisi asjaolusid.
Paigutatavate vähkide hulk iga veekogu ruumiüksuse peale ei tohi olla liiga
väike. Seejuures on mõõduandvad vaid vähile sobivaid elutingimusi paku-
vad veekoguosad; suuremates jõgedes ja järvedes — kaldavöö, välja arva-
tud tugeva lainetusega kui ka lendava mudaga alad. Jõgedes soovitatakse
panna sõltuvalt jõe laiusest umbes 1500—3000 tk. jõe 1 km peale, järve-
des kaldavöö iga km peale 1500 tk. või 400—600 tk. järve iga hektaari
kohta, mis sobiv vähkide kasvatamiseks. Jõgedes ärgu paigutatagu vähke
kohtadesse, kus veevool nad ära viib või taimestiku puudumise tõttu nad
otsekohe vaenlastele saagiks langevad. Eelistada tuleb paigutamist väikse-
matesse harujõgedesse ja ojadesse. Hästi sobib paigutamise kohaks järsk
ja varjuline kallas. Paigutamisel tuleb vältida suuremaid
temperatuuri kõikumisi kui ka vähkide hoidmist päikese käes.
Sellepärast on paigutamist kõige sobivam toimetada õhtul või varahommik-
ul. Paigutada tuleb vähke kallast mööda üksikult kohtadele, kus leidub
käepärast sobivaid pelgupaik. Enne vettelaskmist tuleb aga
vähke niisutada samast veekogust võetud veega ja nimelt umbes
poole tunni vältel, kas kastes veega või iga paari minuti tagant neid vette
paigutades. See on selles mõttes tähtis, et vähkide lõpusekoopad täituvad
veol õhu käes õhuga, mille peab enne lõplikku vette paigutamist lõpusekoo-
bastest eemaldama; seda saavutatakse niisutamisega. Peale niisutamist pan-
nakse vähid üksikult vee äärde, nii et nad ise vette roniks.

Peale vähkide paigutamist tuleb aastaid oodata, enne kui alata korra-
pärist püüki. Kui kuu nimelt, see sõltub peamiselt veekogu omadustest.
Enamasti peaks jätkuma viiest aastast, kuna siis tekib juba vajadus kõige va-
nemaid vähke nende kahjulikkuse pärast välja püüda. Kontrollpüüke tuleb
aga iga aasta teostada, et jälgida vähkide kasvu ning tervislikku seisukorda.

Vähikasvatus kunstlikkudes veekogudes. Vähkide kasvatamine
kunstlikus veekogus — tiigis — ei erine põhimõttelt palju kasvatami-
selt looduslikus veekogus. See on tingitud sellest, et võimalus tiiki
kuivaks lasta ei ole siin nii tähtis, nagu näit. kalade kasvatamisel.
Selle põhjuseks on vähi erinev eluviis. Peale selle tuleb tähendada, et vähi-

7. joon. Vähi loomulik urgas jõe kaldas (pealt avatud). Selgesti näha käänak, mis iseloomustab vähiurkaid. Sissekäik ristiga tähistatud.

A. Määri foto.

kasvatases pole praktiliselt teostatav marja kunstlik viljastamine ja hautamine. Kasvataval on aga kahtlemata enam võimalik kohandada nõuetele kunstliku veekogu omadusi kui looduslikus veekogus, ning kasvatamine võib selle tõttu toimuda märksa intensiivsemalt. Äärestades tiigikaldad üksteise peale laotud kividega ning püstitades tiigis kividest ja teistest materjalidest valle, võib kõigile veekogus elutsevaile vähkidele muretseda pelgupaike. Loomulikku, vähi poolt kaevatud urgast näeme 7. joonisel. Tiigis võib muidugi suuremal määral toimuda ka vähkide kunstlik toitmine. Ka selle juures on maksivad kasvatamisel looduslikkudes veekogudes rakendatavad põhimõtted. Toiduna tulevad kõne alla eelmises peatükis nimetatud ained. Tiigi paigutatavate vähkide hulk oleneb tiigi suurusel ja majandamiskavast. Paigutamine toimub eelmises peatükis kirjeldatud viisil.

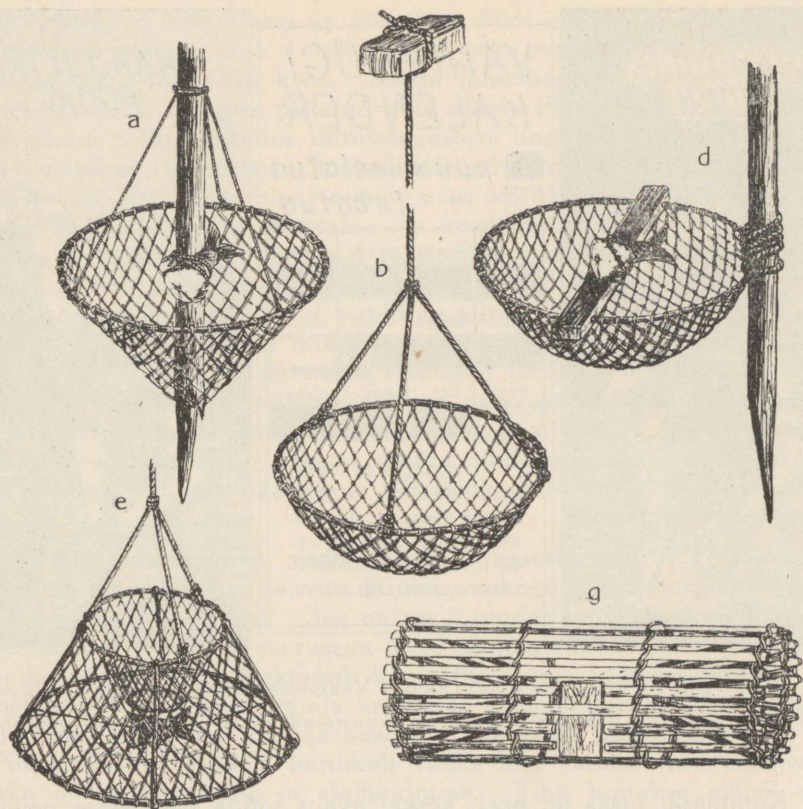
Võitlus vähi vaenlastega on kasvatamisel tiigis harilikult kergem kui looduslikus veekogus. Peale selle on siin ka kergem teostada oma kasvandikkude pidevat tervislikku kontrolli.

Vähkide väljapüüdmine tiigist toimub harilikult tiigi kuivakslaskmise abil. Seejuures peab aga juhul, kui tiigis leidub ka vähipoegi, peale väljavõtmisele määratud vähkide eemaldamist tiigist viimane kohe uuesti veega täidetama.

Praktiseeritakse ka vähkide kasvatamist tiikides ühes kaladega, eriti karpkaladega koos. Sellega tõuseb tiigist saadav tulu, kuid majandamine muutub raskemaks. Vähkide kasvatamine tiikides võib osutada eriti siis tarvilikuks, kui tahetakse saada marjaga emavähke paigutamiseks looduslikkudesse veekogudesse.

Tähendame siinkohal veel, et ollakse arvamusel, et vähid millegipärast põlgavad sigade lähedust. Sellega võivad osutada vähkide kasvatamiseks ebasüüdsateks tiigid, mis asetsevad sealautade läheduses.

Vähipüük. Vähipüük kõige algelisemal kujul toimub käega, ja niimelt kas päevalgel või öösi kunstliku valguse abil (vt. joon. 9). Püüdja käib harilikult seejuures vees. Päeval tõmmatakse vähid urgastest välja, öösi kogutakse veekogu põhjal liikuvaid vähke. Käega püüki tuleb vähikasvatuse seisukohalt lugeda kahjulikuks. Ni-

8. joon. Vähipüügiiriistad. a, b, d, — vähinatad; e — vähimörd ühe neeluga; g — vähimörd kahe neeluga.

melt saavad püütavad vähid urgastest väljatõmbamisel vigastatud ning lõhutud nende urkad. Peale selle tallatakse käimisel surnuks või vigaseks hulgaliselt veekogu põhjas asuvaid vähipoegi. Neil põhjustel tuleb igal juhul vältida püüki käega. Samuti pole soovitatav teostada püüki liiviga või kuuritsaga veekogudes, kus kasvatatakse vähki.

Korrapärane vähipüük teostub eriliste püünistega. Püünistena on kõige laiemalt tuntud vähinatt ehk kaha ning vähimörd ehk rüsa. Vähinatt (vt. joon. 8 a, b, d) koosneb metall- või puuvõrust, milleks on tõmmatud võrgulina. Vette paigutamiseks ja veest väljatõstmiseks kinnitatakse napp kas vaia või nõori külge. Viimasel juhul varustatakse nõori teine ots pulluga — korgi- või puutükiga. Vähkide juurdemeelitamiseks tarvitatakse sööta, mis kinnitatakse joonistel näidatud viisil püünisele. Joon. 8 — b näidatud natale võib panna keskele põhja tüki ümmargust plekki, mis sidumiseks varustatud keskel kahe auguga, ning sellele kinnitada sööt. Vähimörd võib ehituselt olla mitmesugune. Väga laialt tarvitatakse suurema vähipüügi juures kahe neeluga vähimõrda (vt. joon. 8 — g). See kujult tsilindriline püünis on harilikult ehitatud peergudest, mis kinnitatud neljale

KAHJULIK
POOK

VÄHIPÜÜGI KALENDER

■ püük keelatud
□ " lubatud

Jan.	Veeb.	Märts	Aprill
■	■	■	■
Mai	Juuni	Juuli	August
■	■	16	□
Sept.	Okt.	Nov.	Dets.
□	■	■	■

KEELATUD ON PÜÜDA,
HOIDA, MÜÜA, OSTA JA ÜHEST
KOHAST TEISE VEDADA VÄH-
KE (ASTACUS ASTACUS) AL-
LA 10 cm. MÕÕDETUD OTSA-
HORG I TIPUST LAKA LÕPUNI.

KAHJULIK
POOK

9. joon. Kahjulikud püügiviisid. Vähipüük käega, kunstliku valgusega ja päeval. Vähipüügikalender, koostatud Kalapüügiseaduse põhjal.

võrule. Kummaski otsas on neel, keskel avaus sööda püünisesse paigutamiseks ning vähkide väljavõtmiseks. Kahe neeluga mõrd on kuni 70 sm pikk ning umb. 20 sm läbimõõdus. Sööda kinnitamine võib toimuda kas põigiti püünisest läbitõmmatud nõõri või pulga otsa. Kahe neeluga mõrd kinnitatakse vette paigutamiseks, samuti nagu natt, vaia otsa või varustatakse nõõriga, millele seotud pull. Võimalik on ka mõrda vette lasta ja välja tõsta vaia, mis varustatud konksuga. Niisugusel juhul peab mõrra asukoht olema tähisega märgitud.

Väiksemate püükide juures, ja eriti siis, kui püük on seotud püüniste sagedama transpordiga, tarvitatakse enamasti ühe neeluga mõrda (vt. joon. 8 — e). See püünis on ehitatud kahest erineva suurusega traatvõrust, mis kinnitatud teatud kauguses teineteisest tugeve abil. Sellele raamistikule on tõmmatud võrgulina. Väiksema võru külge on kinnitatud neel. Sööda kinnitamine võib toimuda püünisest läbitõmmatud nõõri külge. Sööda paigutamiseks ja vähkide väljavõtmiseks on püünise põhi lahtivõetav. Ühe neeluga vähimõrd seotakse vette paigutamiseks nõõri otsa, mis varustatud pulluga. See püünis on märksa kergem kui kahe neeluga mõrd ning sellepärast parem transportida. Ruumi kokkuhoiu saavutamiseks transpordil ehitatakse see mõrd ka kokkupandavana.

Kõik nimetatud püünised varustatakse, nagu tähendasime, püügiks söödaga. Sööta vähipüügil võib olla mitmesugune. Harilikult tarvitatakse selleks kala, konne ja loomaliha. Kala, neist sobivamaid on särg, lõigatakse,

otstarbekohasemalt püünisele paigutamiseks, pikuti läbi (et suurendada pindala). Konnad surmatakse ja nülitakse. Sööt olgu värske.

Püünised paigutatakse 1—3 m sügavusse vette, kusjuures neile tarbe korral raskusena lisatakse kive. Kalda lähedusse paigutatavate püüniste nõori võib siduda kaldasse pistetud vaia külge. Püüniste vahele jäetava vahemaa pikkus võib, sõltudes mitmesugustest tingimustest, kõikuda. Harilikult arvestatakse 10 meetriga, kui püünise nõutamine toimub vaid üks kord (hommikul). Kui nõutamine toimub mitu korda öö jooksul, siis jäetakse suuremad vahemaad ning tõstetakse iga kord püünis 10 meetri võrra edasi. Ühe- kuni kolmekordset nõutamist teostatakse mõrdade juures, kuna püük nattadega nõuab sagedamat kontrolli, sest vähid võivad neist igal ajal vabalt lahkuda. Püünisest võetud vähid paigutatakse kasti või korvi.

Vähipüügi seaduslikuks aluseks on meil Kalapüügi seadus (RT 43 — 1923), Kalapüügi seaduse muutmise seadused (RT 33 — 1930 ja RT 44 — 1937) ja nende seaduste põhjal kehtivad määrused. Mainitud aluste põhjal „on keelatud püüda, hoida, ümbertöötada, müüa, osta ja ühest kohast teise vedada vähke alla 10 sm, arvates mõõtu ninaotsast (peaastla otsast) laka lõpuni.“ Peale selle on igasugune vähipüük keelatud 1. oktoobrist kuni 15. juulini.

Vähkide alalhoidmine, vedu, müük ja kasutamine. Kavakindla vähikasvatamise eesmärgiks on saavutada oma veekogu majandamisel võimalikult suurt ja püsivat sissetulekut. See on meie oludes mõeldav, sest kogemused on näidanud, et keskmise suurusega järve majandamisel võib vähki kasvata-des saada meil veepinna hektaarilt kuni 100 krooni brutosissetulekut aastas. Kuid see nõuab, et vähikasvataja arvestaks turunõudeid ja tunneks vähkide alalhoidmisel, pakkimisel ja transpordil tarvitavaid meetodeid.

Püügikohalt ei saadeta harilikult vähke otse turule, vaid enamasti toimub siin nende kogumine ja alalhoidmine. Tihti hoitakse püügil saadud vähke alal mõnes vette paigutatud mörrapäras. See on kõige algelisem ja ühes sellega ka kõige puudulikum alalhoidmisviis. Nõnda alahoitavad vähid pääsevad pahatihti vabaks või vigastavad hoidmise ajal üksteist. Sellepärast tuleb, kui vähegi võimalik, vähke alal hoida vaid sumbas.

Sumba vähkidega võib hoida kas seistes veekogu põhjas või rippudes vees, kinnitatult vaiade vahele. Esimesel juhul on otstarbekohasem sumba põhja jätta laudade vahele 1,5 m laiusi pragusid. Rippuval sumbal tuleb põhi teha ilma laudadevaheliste pragudeta. Sumba materjaliks võetakse 5—12 sm laiusi hõõveldatud laudu. Sumba mõõtmed võivad olla järgmised: pikkus 2 m, laius 1,5 m ja kõrgus 0,5 m või suurema sumba juures vastavalt 3, 2 ja 0,75 m. Vee läbivooluks tuleb jätta laudade vahele vahesid 1,5 kuni 2 sm laiuselt. Sumba kaas olgu võimalikult valgusekindel. Sump tuleb nii vette asetada, et vee sügavus temas ei ületaks 15 sm.

Vähkide paigutamisel sumpa tuleb silmas pidada, et vähid ei püsi vees ujudes, nii et sumba mahutuse hindamisel võib arvestada vaid põhja pindala. Ülalnimetatud väiksemate mõõtmetega sumbas võib hoida umbes 600—1000 vähki, olenevalt nende suurusest. Hoidmisel on otstarbekohasem sood eraldada. Ilmselt haiged, samuti surnud kui ka sumbas kestunud vähid tuleb sumbast eemaldada. Desinfitseerimiseks tuleb sumpa aeg-ajalt harja abil seebiga või soolalahusega pesta.

Soovitav on vähki sumbas hoida mitte kauem kui mõni päev. Sumbas hoidmisel kahaneb vähkide kaal tükilt umbes paari grammi võrra nädalas.

— On võimalik ka sumbas hoitavaid vähke toita. Selleks tarvitagu aga ainult taimollusi. Toitmine tuleb lõpetada 2 päeva enne vähkide ärasaatmist, nii et pakkimisele tulevad vähid oleksid tühja soolega.

Enne pakkimist ärasaatmiseks tuleb vähid põhjalikult kuivatada, sest niiskust põhjustab pakkimismaterjali mädanemist ja sellega temperatuuri tõusu pakendis. Viimane mõjub väga kahjulikult transporditavatele vähkidele, Vähkide kuivatamine toimub päikese- ja tuulevarjulises kohas, kus vähid pannakse pooleks päevaks kuivale turbasamblale (*Sphagnum*). Viimase puudumisel võib kuivatada kas õlgedel või muul materjalil või äärmisel juhul ilma aluspõhuta.

Pakkimine transpordiks toimub harilikult vitstest või peergudest punutud korvidesse. Korvide kõrgus ärgu ületagu 20 sm. Pakkimismaterjalina osutub kõige otstarbekohasemaks turbasammal, mis pestud ja kuivatatud. Turbasambla puudumisel võib selle aset täita mõni teine samblaliik. Häda korral võib pakkida veel õlgedesse, paberiribadesse või laastudesse. Vahel tarvitatakse ka okaspuude oksa.

Vähid asetatakse korvidesse kihtidena, kõhtmise poolega alla. Korvi põhja pannakse kõigepealt kiht pakkimismaterjali, sellele kiht vähke, kokkupandud lakaga üksteise kõrvale, nii et kogu ruum oleks täidetud. Sellele pannakse jälle kiht pakkimismaterjali, siis teine kiht vähke jne. Nõutav on, et korvid oleks hästi täidetud, nii et transpordil vähid ei liiguks. Vältida tuleb teiselt poolt ka vähkide pigistamist pakkimisel ja transpordil.

Pakkimisel tuleb vähid suuruse järgi sortida, kui võimalik, eraldada ka sood, nii et ühte korvi tuleks vaid ühesuurused ja üht sugu vähid. Üldiselt tuleb silmas pidada, et vähid on seda vastupidavamad, mida suuremad nad on.

Transpordil tuleb vältida temperatuuri kõikumisi ja valguse juurdepääsu pakenditesse, sellepärast pole lubatav korve vähkidega asetada päikese või tõmbetuule kätte; samuti kardetav on ka pakendite niiskekssaamine, näit. vihma käes. Hoolika pakkimise ja transpordi juures ei ületa ööpäevane kaotus 4—5%.

Püütud vähid tarvitatakse meil osalt sisemaal ära, osa läheb ekspordiks välismaale. Sisemaal äratarvitatava vähkide hulga kohta puuduvad andmed täitsa ja on võimata seda ka umbkaudu välja arvutada. On vaid teada, et hooajal esineb vähk ainult Tallinna turul pidevalt. Kuna mujal müük toimub väljaspool turgu, siis pole mingit võimalust selle suuruse kohta ülevaadet saada. Statistilisi andmeid on meil ainult eksporditud vähkide ja nimelt nende väärtuse kohta. Neist selgub, et vähki on meil eksporditud väärtuse järgi kõige enam, nimelt 43 tuhande krooni eest, 1925. a. ning kõige vähem, 5 tuhande krooni eest, 1932. aastal.

Vähkide väljavedu toimub Kalakauba kontrolli seaduse (RT 33 — 1935) ja selle alusel kehtimapanud Kalakauba kontrolli määruse (RT 45 — 1935) põhjal. Selle järele kuuluvad väljaveo kontrolli alla elusvähid kui ka konservitud vähid. Elusvähkide väljaveo kohta käivad nõudmised on järgmised (väljavõtte Kalak. kontr. määrusest):

„§ 6. Elusvähkide väljaveoluba antakse neile isikuile ja asutustele, kellel on elusvähkide alalhoiu- ja pakkimisruumid.

§ 7. Väljaveoks määratud vähid tulevad ekspordiladus uuesti pakkida, kusjuures tulevad kõrvaldada kõik surnud, samuti näiliselt haiged või vigastatud vähid.

§ 8. Ümberpakkimisel leitud surnud kui ka haiged vähid, samuti pakkimisel kõrvaldatud materjal, nagu sammal, oksad jne. tuleb pakkimisruumist eraldada ja hävitada.

§ 9. Elusvähkide pakkimiseks peab tarvitama ainult uusi puhtaid laudkaste või peergkorve.

§ 10. Ühte kasti või korvi tuleb pakkida elusvähke:

10—12 sm pikkuses	126 tükki
12—14 „ „	105 „
üle 14 „ „	84 „

§ 11. Eksportkaste või -korve peab varustama tähisega, millel tähendatud: saadetise päritolu („Eesti vähk“), eksportööri nimi ja vähkide arv. Vähkide arvuks tuleb märkida 10—12 sm pikkuseid pakendis 120, 12—14 sm pikkuseid pakendis 100 ja üle 14 sm pikkuseid pakendis 80.“

Väärtuselt seisab vähk meil kalandustoodete reas esikohal. Sellega ta osutub tähtsaks kasvatamisesemeks sisevete majandamisel. Kui aga silmas pidada, et selle kõrge hinna juures läheb vähist veel mittedöödava osana tarvitamisel kaduma kaalult enam kui 70%, siis ei saa vähki lugeda toiduaineks rahvale. Ta on vaid maiusroaks jõuka kodaniku laual. Vähiliha sisaldab vee kõrval umb. 20% valkaineid ja 0,5 kuni 1,5% rasva ning vastab nii toiteväärtuse poolest mõnele kalaliigile.

Toiteväärtuselt seisavad kõige kõrgemal sügisel, septembris püütud vähid. Voolavatest veekogudest püütud vähke loetakse maitse poolest paremaks kui järvevähke.

Vähki tarvitatakse kas lihtsalt vees keedetult või ühes mitmesuguste toiduainetega mitmesugusteks roogadeks ümbertööteldult. Peale selle valmistatakse vähkidest mitmesuguseid konserve.

Keetmiseks tuleb vähk paigutada keeva vette, millele on otstarbekohane lisada keedusoola ja veidi äädikat. To i d u k s t a r v i t a t a g u a i n u l t e l u s a i d v ä h k e, kuna vähi kehas algavad õige pea peale surma lagunemisprotsessid, mille juures tekivad inimkehale kahjulikud ained.

NO 1 1027

A 1/1937

76980

; 33257528